

a vybízí každého lidumila k přemýšlení, kterak by se dalo stále přibližování obchodní spravedlivosti zrychlití, kterak spravedlivé rozčáštění statků uskutečniti:

c) Kterak možná spravedlivost obchodní podporovati?

I. Oprava společensko-hospodářská na bezcestí.

§. 231. a) *Laisser faire, laisser passer.*

Ký div, že slovní badatelé na poli vědy naší, nahlednuvše v důmyslný ústroj společenský, ku spravedlivému rozdělení statků ustavičně pokračující veškeré pokusy o upravení přirozeného jeho pohybu zavrhovali. Bastiat oceniv nebezpečí otázky společenské, vyslovil dilemma: „Buď jsou důležitosti společenské souhlasny, buď nejsou. V prvním případě třeba k rozluštění otázky společenské svobody, v druhém poroby (*contrainte*). Maje je za souhlasny, prohlásil se pro svobodu, kterouž mu jest neobmezené „*laisser faire, laisser passer*,” čili stav, kde se moc lidu politická vzdaluje vkládání v přirozený vývoj sil hospodářských. V rozumování svém dopustil se téže chyby, kteráž dala vznik státu Rousseauově. Přehlednul totiž rozdíl mezi zákony přírodními a mravními. Přehlednul, že jako umělci tak i politikovi příroda prostou látkou jest. Přehlednul, že ji nad prostotu povznášejí šlechtěním, a sice umělcové idealisováním, politikové zmravňováním. V přírodě hledal zákony státního žití. Či nehledal, když kladl státníkům na srdce, aby vše nechali běžet jak to běží a v hospodářství společenské se nemíchali? Velmi pěkně pravil, že znajíce vlastnosti atomů vodních, nejlepší hladinu utvoříme, když klidu jejich nerušíme. Taktéž prý třeba učiniti s důležitostmi společenskohospodářskými každému, kdo je uznal za souhlasny. *Bylo by* třeba, kdyby byly důležitostmi pouhé hmoty. Pokud jsou ale spolu důležitostmi ducha, třeba podrobiti je též jeho zákonům. To však není ještě poroba (*contrainte*). Mezi stavem, kde se v důležitosti společenskohospodářské naprosto nemícháme a jich porobováním jest ještě mnohý způsob blahodárného působení a sice především politického, o němž doleji promluvíme. Ani úplné podrobení důležitosti společenskohospodářských zákonům mravním není porobou, jako nejpřísnější zachovávání zásady „*laisser faire laisser passer*“ není svobodou. Či možno nazvati svobodou bezvládní zápasících důležitostí hospodářských? Či jest stát svobod-

ným, jenž obmeziv se na ochraňování života a vlastnictví, vše ostatní ponechává slepé náhodě? Či jest lid svoboden, jenž podílů nemá na výkonech politických, chléb vezdejší hledati má jako stádo ovcí kus denní pastvy? Či není bezvládní tam, kde vládne neústrojná síla sobeckého výdělkářství? Sílu tuto učinili bohem a postavili mu oltáře v krámech, bursách, trzích a všude, kde vyhnali boha spravedlnosti. Staré svazky politické, kteréž důležitosti hospodářské spojovaly, roztrhali. Dobře tak: ale spojili je svazky novými? Zrušili cechy a pořádky: ale dovedli spojití řemesla stejných důležitostí svazky novými? Roztrhali, rozdrobili, rozprášili v atomy co mělo býti seceleno, spojeno a sraženo v jeden šik, to jest ideálem školy řídicí se zásadou „laissez faire laissez passer“, a aby nepřirozeným rozčlankováním utejranou společnost úplně zaslepili, nazvali záhubný ten atomismus hospodářský *svobodou*. Však jméno to nikterak nezasluhuje. Nebo jakou má cenu? Či větší nežli volnosť, kterouž poskytovalo bezvládní středověké silnějším, aby oloupil slabšího? Děkuju za takovou svobodu. To chci raději trochu méně svobody a trochu více moci politické, kterouž výborně siliti znají hospodářskou sílu svou právě ti, kdož nejvíce brojí proti zavrhovatelům zásady „laissez faire laissez passer.“ Chytráci! Hůl, již podporou na kopec se dostali, zahazujou, volajíce dolů k chudině: „Nedůstojno vás o holi choditi; osvědčte mužnou sílu svou a nejdě-li to po nohouch, lezte třeba po rukouch!“ Mnohý jde na lep a hůl odhodiv dere se na kopec příkrou strání. Mnohý zase soudí, že by byl bláhovým, aby neužil přirozené podpory a doufá osvědčiti mužnou sílu svou způsobem důstojnějším. Zastavatelé zásady „laissez faire laissez passer“ mnoho mají přívrženců; přece ale rostě den co den počet těch, kdož poznávají, že doktrinářství takové tím více zanedbává zákony mravní, čím horlivěji vrhá se v náruč slepé náhodě, tím surověji vypuzuje spravedlivost obchodu, čím vrouceněji zbožňuje neobmezené výdělkářství, tím násilněji porušuje svobodu skutečnou, čím úsilněji zavádí zdánlivou, slovem: že uvádí společnost na bezcestí. „Jako bylo by směšno myslit na zadržení běhu slunce, obrácení měsíce, odvrácení bouří atd., tak jedná prý bláhově, kdož pokouší se o změnu ústroje společenského, jak vyvinuto po zákonech přírodních.“ Tak soudí zavrhovatelé oprav společenských. Však zapomínají, že vedle zákonů přírodních jsou zákony přirozené; vedle zákonů, dle nichž děje se změna zjevů, též zákonů, dle nichž mění se *skutkové*. Člověčenstvo nemůže a nesmí

chovati se trpně jako příroda. Či nadal nás Bůh rozumem a vůlí proto, abychom vložili ruce do klínu a nechali vše běžeti jak to běží? Či záleží svoboda naše v tom, abychom byli otroky náhody? Nikoliv. Majíce a chtěje pokračovati k dokonalosti, musíme poslouchati zákonů všehomíra, jenž velí, abychom užili darů, jimiž nadala nás prozřetelnost, abychom vykročili z trpnosti zvířecí, súčastnili se činně pokroku člověčenstva, opravovali ústrojí společenské, a nemá-li spůsobnosti k dalšímu trvání, pracovali na novém dokonalejším. Třebas neřídili jsme se při tom zákony přírodními, stane se dílo naše, pakli jen bude dokonalé, *příroznějším* nežli nedokonalé dřívější, byť bylo dle přání Bastiatova naskrze *přírodním*. Došedše poznání toho vystoupili slovnití mužové, aby se zastavatelům zásady „laissez faire, laissez passer“ slovem i skutkem opřeli. Bohužel z krajnosti jedné upadli do druhé. Na místě neobmezeného nevměsování blásána oprava tak radikálná, že by násilím jejím skutečná svoboda taktéž byla pohrobena. Na bezcestí tom octli se komunisti a socialisti.

β) K o m u n i s m u s .

§. 232. Základní jeho odpor.

Jest to zjev zcela přirozený, že lid nemající poznání ústroje společenského, kdykoliv usiluje setřásti jeho nesvobody, obrací se přímo proti nejvíce tížící jej nesvobodě pracovní, býváje až příliš netečným k hlavnímu původu jejímu nesvobodě politické a právní. Tak vede se mu, jako hospodáři koukol plejícímu, jenž na místě aby plejidlem plejiva kořeny vytrhal, spokojuje se s přetrháním lodyh a odsekáním hlaviček koukolu, jenž pak tím bujněji roste, čím častěji povrchná tato děje se práce.

Mina se takto hned na počátku užívání svémoci s prostředkem nejvydatnějším, zřídka chápe se pak ostatních sobě zbývajících méně důležitých však přece ještě závažných. Potkáváme se tu s ním na bezcestí podobném onomu, na kterémž viděti lze celou společnost, ana zakládá blahobyť na místě na skutečné svobodě na nadvládě jedněch nad druhými — na scestí totiž, na němž baženo po absolutní rovnosti. Kdežto svoboda poskytuje každému úplnou možnost sebeurčení neruší jedinečnosti jeho; nejenom že zastavatelé absolutní rovnosti, soudíce ze stejnosti určení všech, na stej-

nou jich jedinečnost, zneuznávají vývoj její co přirozený základ pokroku člověčenstva, než oni ho záměry svými naprosto ruší. Přisvědčující na otázku, zdali všickni lidé nejsou stvořeni co úplně rovni, bádají po původu nerovnosti a nalézají ho ve vlastnictví. Přirozenou odvislost vlastnictvím podmíněnou mají za původ vši nerovnosti. Proudhon neváhá vysloviti větu: „Vlastnictví jest krádež.“ Hlásáno nutnost zrušení vlastnictví a práva dědického a naproti tomu zavedení společenství statků ano i mnohoženství. Jak ale na ložiti s prací, kteréž k výrobě potřebí a kteráž od jedinců podnikaná nové by rodila vlastnictví? Přívrženci absolutní nerovnosti nejsou v rozpacích, hlásajíce nutnost, aby jedinecové nepracovali pro sebe, alebrž pro pospolitost. *Absolutní rovnost zakládající se na zrušení vlastnictví a práva dědického a na zavedení společenství statků a pravidelně i společenství žen jest komunismus.* Veliký tento omyl společenský nalézá úrodnou půdu v době křiklavého odporu mezi bohatým a chudým, kdež nouze a bída otupily nižší vrstvu společenskou tak, že nerozeznává více právo od bezpráví a vede národ k záhubným bojům; když třída trpící rozdrážděna jsouc rozhodným vystupováním proti sobě se strany třídy bohaté zacpati snaží se zdroje, z nichž prýští převaha její. Doba taková byla za času revoluce francouzské po pádu Robespiera. Gracchus Babeuf započal tenkrát s přáteli svými (Buonarotim, Darthém a Silvain Maréchaletem) hlásati učení komunistické v časopisu svém „Le Tribun du Peuple“ a v jednotě Panthéonské potají „Société des Egaux“ (společnosti rovných) se nazývající. Vlastnictví jedinečné a právo dědické vyhlášeno za původ otroctví a společenství statků a práce za prostředek vedoucí k dokonalosti společenské.

Spojenců Babeufových čítáno již k 16 tisícům, ano spiknutí prozrazeno. Babeuf a Darthé od poroty k smrti odsouzení tasili dýky a probodavše se v síni soudní usilovali nadarmo ujíti guilotině smrti svobodnou.

Národ byl k smrti jejich lhostejným. Zeela přirozeně! Komunismus jest zjev mající v zárodku svém zápor. Pospolitost má řídit a rozdělovati práce jedincům, aby zachovala se absolutní rovnost a svoboda: Táže se: „Kdož má býti nástrojem jejím?“ Jedinecové práci rozdělující. „V jakém poměru stojí tito k těm, jimž práci rozdělují?“ V poměru nezávislých k závislým. Jest ale svoboda a rovnost pojištěna, kde podíl statků a tudíž stupeň blahobytu závisí na libovůli několika jedincův? Ti nejsou leč despoti a sice despoti nej-

horší majíce v rukou svých nejenom moc, kterouž jinak jmění dává nezávislému nad závislým, ale jsouce zároveň naprosto neobmezenými, an kdož od nich práci a statky podělován jest, všech proti nim postrádá obran, kteréž nachází společnosti závislý úd v rozumné svémoci. Jest za okolností takovéhoto pojištěna absolutní rovnost? Nikoliv. Buď rozdělují statky dle potřeb buď dle jiného měřítka. Rozdělují-li dle potřeb, pak jest rovnost nemožna, any potřeby jsou dle jedinečnosti rozdílny. Rozdělují-li dle jiného měřítka, mohou býti podíly buď rovny buď nerovny. Nerovnými nelze dělití podíly, jelikož má býti děleno rovnými. Dělí-li ale rovnými; kdož bude kontrolovati spořivost, obmezovati zdrželivost, odsuzovati střídmost? Spořivost, zdrželivost jsou ale prameny bohatství a tudíž zase nerovnosti společenské.

Tak má v sobě komunismus zárodek úpadku a nezbyvá leč ukázati ještě k záhubným důslednostem jeho: ke zrušení vlastnictví a práva dědického.

§. 233). Komunismus a vlastnictví soukromé.

„Vlastnictví jest krádež“ — tato věta Proudhonova, kterouž napsali komunisti na prapor svůj, jest na výstrahu každé zdravé mysli před utopickými náukami jejich; byť krásně bylo mužů nevšedních hlásajících se mezi odpůrce základního onoho kamene veškeré pospolitosti. V řadě mužů vlastnictví zavrhujeících vynikají Plato, Thomas Morus, Campanella, Giordano Bruno, Harrington, Mably, Morelly, Godwin, Babeuf, St. Simon, Fourier, Considérant, Proudhon, Hugo, Cabet, Owen, Engels, Fröbel a j.

Veškeré proti podstatě vlastnictví soukromého uvedené důvody dají se sestaviti v následující věty:

1. Vlastnictví soukromé jest příčinou nerovnosti a den ode dne rostoucí mezery mezi jednotlivými třídami společenskými; což čelí proti určení našemu, a my stvořeni jsme všickni sobě rovni.

2. Kdyby nebylo vlastnictví soukromého, nebylo by ani sobectví ani nedostatku mysli pospolitě ani závislosti ani potlačování, ani boháčů ani chudých, ani kapitalistů ani proletářů, nebyloby stran, třenic a půtek.

3. Dokládají se dále svědectvím dějin, že za společenství statků blaženým byl stav křesťanů. „Toho pak množství věřících bylo jedno srdce a jedna duše; aniž kdo co z těch věcí, kteréž

měl, svým vlastním býti pravil, ale měli všechny věci obecné. Žádný zajisté mezi nimi nebyl nuzný, nebo kteřížkoli měli pole neb domy prodávajíce přinášeli peníze za to, což prodávali. A kladli před nohy apoštolské; i bylo rozdělováno to jednomu každému, jakž komu potřeby bylo.“ (Skutkové S. Ap. 4—32, 34, 35). Společenství statku připisují též blažený život klášterů středověkých a státu Paraguayského v 16. století od Jesuitův založeného. — Však náhledy komunistův dají se snadno vyvrátiti.

Rozumování komunistů o vlastnictví soukromém co příčině nerovnosti společenské zakládá se na zneuznání pravé podstaty vlastnictví a na omylu vyplývajícím z pomíchání příčiny s následkem. Co do podstaty jest vlastnictví soukromé svrchovaná držba čili i moci právo věci vládnouti. Na tomto právu a na této moci založena jest osobní svoboda. Nebo kdyby měl, jak tomu chtějí komunisti jeden zaopatřen býti druhým, byl by závislým a proto nesvobodným. Dobře vyměřil svobodu Fox, že záleží v bezpečnosti a posvátnosti vlastnictví (it consists in the safe and sacred possession of a mans property). Nemá-li býti svoboda a s ni pokrok lidský nemožnými, nutně jest tedy třeba, *aby měl každý jednotlivec zvláštní ohražený obor statků hmotných*, čili vlastnictví soukromé, *nikoliv ale aby ho neměl nikdo*. Toto vlastnictví soukromé jest, ačkoli všem nutno, přece co do velikosti nerovně rozděleno, což jinak býti nemůže z příčin přirozených. Dokázáno, že nabývání hodnot děje se hlavně a především působením ducha lidského. Schopnosti jeho jsou u jiného jiny. Nestejné příčiny mohou míti toliko nestejné následky. Proto kdybychom vlastnictví dnes stejným dílem rozdělili, měl by zítra schopnější již více než neschopnější. Však takové rozdělení samo jest věci nemožnou aspoň co do jakosti. Zajisté není možná všechny lidi bažanty podělit, leda bychom jediným stolováním krásnou tu zvěř na věky věků vyhubili. Dejte ale jedněm bažanty a druhým peníze; možná že již zítra nebudou míti stejně. Nebo na jedné straně nastati může pohoda bažantů rozplemeňování; na druhé straně státní bankrot.

Kdyby zrušili vlastnictví soukromé dnes, uslyšíme již zítra reptání všeobecné. Lenoši budou trávit z plodů práce pilných a příčinnivých. Tito, mnohem čtenější, budou nyní nařikati na zkracování a nerovnost, kdežto dříve tak činila toliko společnosti část daleko menší. Kdežto dnes jest mezi jedinci několik boháčů a aspoň 60—70% občanů více méně mohovitých, o něž opírající se chudí

jakž takž se obživují, budou zítra všichni žebráky, veškeré podpory postrádajícími.

Kdyby byli komunisti znali dějiny národů slovanských, byli by našli podstatnějších na zdání důvodů historických pro náhledy své. Mohli ukázati na posavadní zadrugu jihoslovanskou, patriarchální to zřízení staroslovanské, dle kteréž naproti právu římskému a germanskému žijou členové rodiny pospolu, neodlučující se ani v dospělosti, a vzdělávající a užívající dědinu společně pod správou zvoleného hospodáře; mohli ukázati ku komunistickému zřízení Vojenské Hranice; ku komunistickému agrárnímu zřízení ruskému; mohli by uvéstí obyčej Nivernajský záležející v společném vzdělávání a užívání pozemků (*ménage des champs*) pod zvolenou hlavou (*maître de la communauté*): kdež nebylo a není ani chudiny ani prolétářstva.

Co se dotýče *předků našich*, nelze mluvit o společenství statků ve smyslu komunismu Babeufova a stoupeců jeho. Byloť to společenství statků rodinné, výraz to nejlepšího názoru mravního a právního, „že kdež se kdo narodil, má právo spoluvlastnictví s rodiči svými,“ názoru, jenž našel též platnosti v zákonodárství římském vzhledem k starému právu dědickému těch, kdož jsou sui heredes.

Taktéž obecní zřízení ruské nemá s komunismem Babeufů, Fourierů a stoupeců jejich nic společného. Nebo ani tu nezákládá se vlastnictví pozemné na absolutní rovnosti občanů, noprž na téže rovnoprávnosti rodiny staroslovanské, na níž spočívalo společenství statků staročeské. Vlastenství pozemné jest dle obecního zřízení ruského všem členům obce společné. Dle toho má svobodný méně, otec rodiny ale více práv nežli u nás, a kdežto tam právo jeduotlivce obmezeno jest ku blahu obce a vlastní rodiny jeho, u nás požívá vlastník svrchovanosti nad pozemkem svým, bez ohledu na prospěch celku. Svobodný má proto méně práv nežli u nás, poněvadž má pozemek toliko k užívání a sice buď dočasněmu buď doživotnímu. Po uplynutí té neb oně lhůty připadá pozemek obci, kteráž je-li obcí sedláků korunních rozděluje pozemky své dle počtu mužských blav; je-li soukromou buď dle hlav neb rodin. V případě dělení dle rodin rozděleny jsou pozemky na fagla, kterýchž tím více rodina obdrží, čím více mužských hlav čítá a čím více jich k práci jest schopno. Je-li právo svobodného takto obmezeno, jest rozšířeno právo otce rodiny. Nebo kdežto u nás otec tím více

chudne, čím četnější jest rodina jeho, jest v Rusku naopak. Každý syn má právo od obce podíl žádati. Čím více synů; tím více podílů, tím bohatší rodina, tím bohatší otec.

Že obmezení práva jednotlivců ku blahu jest celé obci, nahledne každý, kdož uváží, že následkem jeho každý občan jistý podíl pozemků má pojištěn, a že proletářstvo, u nás den ke dni přibývající, na Rusi jest nemožným. Že slouží ku blahu vlastní rodiny, nahledne taktéž, kdož uváží, že rodina občana ruského neštěstím neb nehospodářstvím jednotlivých členů nemůže pozemků pozbyti. Kdyby i jednotlivec o celý podíl přišel, zbývá přece ostatním. Proto jest obecní zřízení ruské nanejvýš blahodárno. Nadarmo vytykají mu, že občasně dělení pozemků na ujmu jest zvelebení rolnictví, jelikož rolník pro nestálost držby o zušlechtění a zvelebení rolí nedbá. Nebo lhůta, ve kteréž po zákonu mělo děleno býti, byla dříve 16 let; dle nového zákona mohou pozemky přiděleny býti doživotně. Mimo to hledí vždy k tomu, aby hospodářství uspořádaných nebylo rušeno, a synovi přidělen byl uprázdněný podíl otcův. Věru v takovémto zařízení nevidím překážky pokroku rolnického. A kdyby i nějaká byla, ztrácí se zajisté v porovnání s prospěchem, kterýž vyplývá národu z toho, že mu nehrozí centralisace kapitálu nemovitého čili bohatění jednotlivých statkářů a chuduuti ostatního obyvatelstva, a že přivtělování pozemků přibylým členům rodiny mocným jest podnětem vzrůstu obyvatelstva a zalidnění ohromé říše. Proto nechť chová národ ruský obecní řízení své co drahý poklad po otcích zděděný a dobrotivým carem svým právě bohatě rozmnožený! Vláda pak ruská nechť nedá se másti svůdnými hlasy politikářů západoevropských, aby nahražením žulového sloupu staroslovanského pochybným stavivem romanskogermanským otřásla základy státu a zrušila nejdůležitější z podmínek budoucí jeho moci a velikosti!

Co o ruských, platí taktéž o bratřích našich *jihoslovanských*, pokud obecní řízení jejich s ruským se srovnává, jakož i o *obyčejovém právu Nivernais'ském*, zakládajícím se na slovanském společenství statku, za předmět majícím společné vzdělávání půdy (le ménage des champs. Viz „Note sur l'analogie existant entre certaines coutumes Slaves et la coutume du Nivernais“ ve sbírce velikých eposeí národních vydané p. L. Leger'em v svazku „Chauts Heroiques et chansons populaires des Slaves de Bohême 1866“). Určitý počet lidí společen tam v jednotlivých rodinách řízených

zvolenou společnou hlavou (maitre de la communauté), rozděluje práci mezi členy rodiny dle stáří, pohlaví a schopnosti. Jak možná vysvětlit si zřízení toto ryze slovanské? Hádanku tuto rozluštit pokusil se Maciejowski. Práví, že to zbytek řádů někdejších Suvců (Svavů, Slavů), kteréž byli ratolestí slovanskou.

Důkazem, že staroslovanské společenství statků s komunismem romanskogermanským nic nemá společného, vyvrácen jest nejpodstatnější důkaz, kterýž by od komunistů z dějin proti vlastnictví uveden býti mohl. Společenství statků prvních křesťanů, klášterů středověkých a jezuitského státu Paraguay'ského v 16. století založeno bylo na poměrech na prasto se lišících od těch, v nichž nachází se lidstvo doby naší. Jakým právem odvolávají se tedy komunisti k dějinám? Necht' jmenujou děje, kteréž by záruku podaly, že by společenské opravy od nich zamýšlené byly v skutku blahodárnými. Naopak učí dějiny, že všude, kde vlastnictví soukromé v podstatě své bylo zabezpečeno a chráněno, uhostil se brzy pořádek, úcta před zákonem, láska k domovu, obci a vlasti, pojištěna byla bezpečnost osoby, mír, blahobyt a vzdělanost. Naopak zrušení vlastnictví provázáno vždy nepořádky, nevážností k zákonům, lhodějností k domovu a otčině, netečností k dobru obce a vlasti, třenicemi, různicemi, válkami, nemravností a surovostí.

§. 234. Komunismus a právo dědické.

Nejenom zrušení vlastnictví domáhají se komunisti; tytéž námitky, jakéž činí proti vlastnictví soukromému, obrací též proti právu dědickému, tvrdíce spolu, že jest v pojmu práva dědického zápor, kterýž nedá se rozluštit. Zakládá-li se vlastnictví na ději držby a na vůli držitele každého jiného z držby vyloučí: jakým právem může pry' kdo nakládati s jměním svým po smrti, kterouž pominula vládomocnost jeho? A má-li kdo právo nakládati jměním svým jenom pro okamžik po smrti své, proč by je neměl mítí po všecky věky? Mimo to ukazováno k mnohým výhodám se zrušením práva dědického spojeným. Tak žádá Bazard, aby jeden každý jmění nabyté toliko doživotně měl, po smrti jeho ale stát dědil. Výhoda byla by pry' ta, že by nový druh státních příjmů obrácen býti mohl k odstranění daní tížících hlavně závislou třídou společenskou.

Vyvrátiv důvody komunistův pro zrušení vlastnictví uvedené,

hájl jsem zároveň právo dědické na vlastnictví soukromém se zakládající. Přece nebude neúčitečno, uvéstí důvody mluvící přímo za nutnosť práva dědického, poněvadž jest způsob práva dědického — právo závětné —, kteréž spočívá dle náhledu mého na důvodech zvláštích.

Kdyby byl člověk tvorem osamělým a ne pospolitým, pak by ovšem, ale jenom tehda nemělo rozumu právo, dávající mu moc pro smrt pořádati. Nebo vzniká-li vlastnictví přiosobením, pak může jedenkaždý po smrti druhého přiosobiti si vše, čímž tento vládnul. Však člověk jest tvorem pospolitým, a jako pospolitost bez soukromého vlastnictví, tak jest i bez práva dědického pouhou nemožností; poněvadž pospolitost jest sdružení na vzájemnou podporu, nikoliv ale k věčné válce. U věčné války bylo by ale člověčenstvo pohříženo, kdyby nebylo soukromého vlastnictví a práva dědického nápadního. Nebo právo dědické dětí zakládá se na spoluvlastnictví všech členů rodiny, tak že úmrtím otce odpadl toliko jeden ze spoluvlastníků, hotových brániti vlastnictví to i životem svým.

Názor tento našel platnosti v zákonodárství římském „Si intestatus moritur, cui suus heres nec escit, agnatus proximus familiam habeto“ (XII. Zemře-li bez závětu, kdož nemá nápadního dědice, měžž dědictví nejbližší pokrevný po meči). Ze slov těchto chtěli někteří odvozovati, že povolání jsou jimi na prvním místě nápadní dědicové. Však tito jsou dle mravního názoru starých Římanů s hlavou čeledinnou spoluvlastníky; a proto volá zákon agnaty „když pořizující nemá nápadních dědiců“ (spoluvlastníků. Paulus, lib. II ad Sabinum, de liberis et posthumis). Těchto nemohl volati, poněvadž jim patřilo vše, co po umřelém ostalo ipso jure. Není snad názoru právního, kterýž by byl tak ve shodě s mravní přirozeností naší, jako právě tento. Proto náhled o mravné nutnosti poslušnosti nápadní nabyt platnosti ve všech zákonodárstvích světa.

Ustanovením nápadního práva dědického dána jest platnosť zákonu přirozenému neméně mocnému než onomu, jenž velí rodičům dítky své živiti. Tuto povinnost má člověk společnou se zvířetem; to, co jest povinností člověka vyšší, důležitější a vznešenější, jest péče a starostlivost o mravní dítek blahobyti. Dítku třeba pojistiti vychování, bez něhož nemůže býti člověkem.

Co se dotýče poslušnosti dědičné závětní; nespočívá zajisté na zákonu přirozeném, jako poslušnost nápadní, nobřž založena jest z ohledů na pospolitost, jsouc žulovým její pilířem. Aby občané

neměřili činnosti své dle prospěchu a potřeb krátkého života svého, alebrž aby láska podněcovala je k práci, jejíž plody zanechati mohou nejenom těm, kdož jim nejbližšími jsou potomky, ale i kdož nejdrazšími a nejhodnějšimi jsou jim přáteli, založeno jest právo dědické závětní. Zrušením jeho odpadla by všemocná pobídka tato k práci u všech, kdož nemají nižádných dědiců nápadných, aneb jich mají, ale nezdárných, aneb chtějíce jich z této nebo z jiných příčin vyděditi. Ovšem jak prospěšno jest poslední pořizování vzhledem k starostlivosti a péči rodičů o budoucnost dítek, tak záhubnou může býti u národů klesajících. Jak mnohý závět dýchá tu nespravedlivostí a mstou! Však proti tomu snadno odpomáhá zákonodárství, chráníc údy rodiny před lehkomyšlností, prostopášností a marnotratností rodičův ustanovením dílu povinného. Nezdá-li se ti býti toto hrází dosti mocnou proti samovražedným útokům na srub rodinný, nuž uvaž, kterak mocným štítem moci otcovské, kterak bohatým zdrojem úcty synovské jest závět. Matka objímá syna láskou mateřskou; otec jest synu poslouchati. Poslušenství předpokládá rozkaz a moc nutící. Nuž nejvydatnější zbrani její jest zajisté závět.

§. 235. Komunismus a rodina.

Komunismus dospěl skoro všude k mnohoženství. Tak se k němu hlásila sekta Giovanali na Korsice, Adamníci v Čechách, Tomáš Muenzer v Němcích a j. komunisti. Tento komunismu jedovatý květ jest asi nejhlavnější příčinou, že každý vzdělanec se ho štítí, a úhlavním jeho nepřitelem jest každý stát národů vzdělaných. Vždyť zakládá se štěstí a zdar státu na blahu rodinném. Z lůna šťastné rodiny vychází nový rod. U krbu rodinného šlechtí se údové jeho teplem přátelství a rosou lásky. Duch otce a láska mateřská pracujou zde k jednomu účeli, k odevování vlasti bojovníků statných naučených vespolek se milovati, za bratry žíti, za bratry se obětovati. Mnohoženství jest ale zkázou života rodinného. Nebo jím ruší se rovnost mezi pohlavím, an žena zaujímá postavení otrocké, jsouc muži na místě nejupřímnější a nejvěrnější přítelkyně, předmětem sloužícím k ukojení chťičů jeho a muž ženě na místo milovníka, přítele a ochránce, pánem sobeckým, nadužívatelem, doživotným tyrauem. *Jak záhubně musí účinkovati otroctví takové na výchování dětí!* Dobře praví filosof anglický David Hume (ve svých „Essays and Treatises“), že vychování v otroctví

a tyranství nejsou schopni k něčemu lepšímu, než zase k otroctví a tyranství; že naučí se od nejtělejšího mládí zneuznávat rovnost společenskou; že otec, jehož obdařil serail asi padesáti syny málo může vštěpovati zásad mravních a vědeckých mezi děti své, jež sotva zná, a láskou tak rozdělenou miluje; že sverepost proto jest jak po rozumu, tak ze zkušenosti mnohoženství nerozlučitelným společníkem (*Barbarism . . . appears from reason as well as experience to be the inseparable attendant of polygamy*). Proto *dusí mnohoženství veškerý ruch společenský*. Po celém východu mahomedanském odloučeny jsou všechny rodiny, není tovaryšství, není přátelství, není výměny duševní; život pospolitý stojí na stupni nejnižším. Tamější mnohoženství omlouváno sice jakousi přirozenou potřebou, jelikož v horkých krajinách dívky jsou dospěly již desátým rokem a stárnou již dvacátým. Proto spadá u nich dětství s manželstvím, nedospělost duševní s krásou, rozum s odkvětlostí. Přirozený následek jest převaha muže nad ženou, jenž mladé duchaprázné kořiti se nenaučiv, nevšímá si staré rozumné. Proto nerovnost v platnosti pohlaví a přirozený vývoj mnohoženství po celém východě. Však takové ohledy na chtiče jednotlivců nesrovnávají se s prospěchem národa a státu. Má-li národ v teplém pásmu pokračovati třeba, aby řády společenskými pečoval o rozmnožení lidnatosti. Nebo jenom hustému obyvatelstvu možná zemi teplého pásma učiniti obytnou. Však právě mnohoženství největší jest překážkou přibývání lidnatosti. Nejenom že muž záhy k nestřídmosti sveden brzo bývá neplodným, nobrž i větší počet žen ostává zanedbán, a několika málo přednost jest dána. Co mám ale říci o komunismu romanskogermanském, radícímu k mnohoženství v pásmu mírném? Dívky dospívají u nás později, tak že doba dospělosti jejich málo liší se od mužské. Vývoj duševní splývá tu s tělesným a proto tu není oné převahy síly mužské nad ženskou, tak že by zavedení mnohoženství u nás bylo toliko násilím páchaným na krásné pleti.

§. 236. γ) Socialismus.

Komunismus není tedy schopen opravit řád společenský jak pro vnitřní odpor svůj, tak pro zásady, jichž uskutečněním musely by vyvráceny býti základy rodiny a pospolitosti. Že propadnul, neodstrašilo řadu mužů, vytknuvších si vedle komunistů za předmět badání svého blaho člověčenstva vůbec a cesty a prostředky ve-

doucí k zlepšení stavu třídy trpící zvláště. Jmenovitě ve Francii počaly se hned po pádu Babeufově ozývatí hlasy o potřebě působení ve směru tomto. Omylu komunistů stavícího na zrušení jedinečnosti kartové paláce blahobytu lidského pečlivě jest se vystříháno. Uznáno-li ale bažení po absolutní rovnosti za nesmyslné, zakořeňovalo se zároveň čím dál tím hloub do srdce potlačené třídy přesvědčení o nutnosti odstranění nesvobody pracovní a usilováno o rozšíření politických práv na všechny třídy národa, když r. 1838 v Anglicku navržena jest ústava (charter), mající zrušiti census a zavésti všeobecné právo volební. Bohužel že chartisté nedolali přívalu náhledů bludných, jež nám nyní jest vyvrátit — že chartismus oetnul se v náručí socialismu.

„Co jest socialismus?“ Na otázku tu sotva najdeš dvě shodující se odpovědi. Základní myšlenkou jeho jest totiž svoboda práce. Socialista soudí zcela rozumně asi takto: Člověk jest určen, aby vládl světem zevnějším. Vláda vylučuje dle pojmu svého spoluvládu druhého tímže předmětem. Vyhrazeného práva toho totiž vlastnictví nabýváme prací. Kde plody práce nepřipadají pracovníku, tam jest odpor mezi následkem a příčinou. Odpor ten žádá rozluštění. Rozluštění podává ale socialismus v ten křivý smysl: ~~že musí práce vládnouti kapitálem.~~ Víme že komunismus klade despotismus pospolitosti na místo nadvlády jedinců, a že despotismus ten zakládá se hlavně a především na tom, že na místo podnikajících jedinců nastoupit má všemočný podnikatel a sice celá pospolitost, kteráž by uvalila na práci porobu přesahující všecku služebnost, jakáž jinak pracovníka může tížit. Právě tuto porobu a veškerou nesvobodu práce snaží se odstraniti socialismus; a proto jest v tomto smyslu opak komunismu. ~~Však socialismus snaží se odstranit nesvobodu pracovní upevněním nadvlády práce nad kapitálem.~~ Proto ačkoli jest naproti komunismu velikým pokrokem, přece jest a zůstane pokusem chybným. Nebo jak povstal kapitál? Hospodařením a prací vůbec. Proto nazývá hospodářství kapitál též nahromaděnou prací. Jeli ale tomu tak, pak rovná se žádost, aby práce vládla kapitálem, žádostí, aby práce vládla prací. To by byla ale zase nesvoboda práce. Nebo jakým právem má práce přítomná více vážití nežli minulá; a tato podléhati oné? Uvážíme-li dále, že jest kapitál zbraní práce, ozbrojení práce ale podmínkou zdárného úspěchu práce; jak má věc podmíněná podmiňovati podmiňující? Pro tento základní odpor jest i socialismus nemožným.